

МОВНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ DUTY (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ)

Ладика О. В.

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
англійської філології та методики навчання англійської мови,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Вербалізований концепт є одним з основних об'єктів вивчення сучасної когнітивної лінгвістики. Досліджуваний концепт є одним з етичних універсальних концептів і функціонування концепту DUTY у англломовному соціумі відбиває специфіку колективної свідомості цього соціуму.

С. Г. Воркачов описує термін «концепт» як «парасольковий» – він «покриває» предметні області декількох наукових галузей: перш за все, когнітивної психології та когнітивної лінгвістики, які розглядають проблеми мислення і пізнання, зберігання та переробки інформації [1, с. 8].

В. А. Маслова розглядає концепт як семантичне утворення, яке вирізняється лінгвокультурною специфікою і певним чином характеризує носіїв конкретної етнокультури. Відображаючи етнічне світобачення, концепт маркує етнічну мовну картину світу. Концепт виникає не безпосередньо із значення слова, а є результатом зіткнення словникового значення слова з народним та особистим досвідом людини [2, с. 47].

Необхідно наголосити на багатоаспектності концепту, яка виражається в тому, що він може бути представлений різними словами, складовими семантичного поля концепту, за якими завжди залишається невербальний досвід людини та людства. Він може, як і значення, змінюватися, але це не обумовлено ситуативними факторами. Його трансформація пов'язана, швидше, зі зміною ціннісних уявлень людини, якості умов навколишнього середовища, отриманням нових знань про явища природи, процеси, предмети і т.п.

Концепт, як правило, співвідноситься більш ніж з однією лексичною одиницею, і логічним завершенням подібного підходу є його співвіднесення з планом вираження всієї сукупності різнорідних синонімічних (лексичних, фразеологічних і афористичних) засобів, які описують його в мові.

За класифікацією В. А. Маслової, концепт DUTY належить до групи «соціальні поняття і відношення». Він є абстрактним концептом із узагальненими семантичними ознаками, що відволікаються від конкретних реалій. За ним немає предметного референта у позамовному світі, тому він допускає досить вільні інтерпретації [2, с. 13]. Проведений аналіз наукової літератури з досліджуваної теми дозволяє нам стверджувати, що концепт DUTY не належить до числа центральних у англійській мовній свідомості, проте інтерес

до нього пояснюється як універсальністю його комунікативно-психологічного змісту, так і важливістю опису семантичної структури.

Зміст концепта DUTY визначається за допомогою аналізу словникових дефініцій із сучасних англомовних лексикографічних джерел. У складі словникових дескрипцій вичленовуються семантичні компоненти (семи) як мінімальні одиниці плану змісту, які є елементарним відображенням у мові різноманітних сторін і властивостей позначуваних предметів і явищ дійсності.

У сучасній англійській мові концепт DUTY об'єктивований лексичною одиницею *duty* (від *due* – that which is owing; від старофранцузької *deu, did, devoir* (що мало значення *due, owed; proper, just*); від латинської *debere, debitum* (що означало *to owe*), дефініція якої слугуватиме експлікації концептуальних характеристик. Аналіз сучасних словникових тлумачень лексеми *duty* дозволяє дати такі її основні визначення: *something that is done by moral or legal obligation* [3, с. 142; 4; 5, с. 526; 6, с. 125; 7, с. 364]; *something that you have to do because it is part of your job* [4; 7; 8, с. 364; 11]. Однак уваги заслуговує той факт, що у лексикографічних джерелах у визначенні лексеми *duty* ключові елементи збігаються, однак акценти є різними. У визначенні «Oxford Advanced Learner's Dictionary» у концепті DUTY акцентуються семи *feeling of moral or legal responsibility; the work (tasks) that is your job; a tax (on import); working/ not working at a particular time* [8, с. 364]. У «Merriam-Webster's Online Dictionary» концепт DUTY виражають семи *conduct due to parents and superiors; obligatory tasks, conduct, service; the force of moral obligation: tax; work* [7].

Виходячи із завдань нашого дослідження, лексикографічний аналіз проводився у два етапи. На першому етапі здійснено компонентний аналіз лексеми *duty* із залученням 19 лексикографічних джерел, а саме у 13 тлумачних словниках англійської мови, з яких 8 словників є електронними, 6 тезаурусах та словниках синонімів. Використання цієї лексикографічної бази дослідження повністю узгоджується із принципами дослідження корпусної лінгвістики та відповідає поставленій меті.

Виявлено, що компонентна структура концепту DUTY конституюється низкою елементів, а саме: 1) *a task or action that a person is expected or required to do by moral obligation*; 2) *an action or task required by a person's position or occupation; function*; 3) *the respectful and obedient conduct due a parent, superior, elder, etc.*; 4) *something that is done as part of a job*; 5) *active military service*; 6) *a tax*; 7) *the measure of effectiveness of an engine, machine*; 8) *payment for the services of the church*; 9) *the quantity of water necessary to irrigate an area of land to grow a particular crop*; 10) *the service other than teaching performed by an assistant master, consisting in taking charge of the pupils out of school hours, superintending preparation of lessons, keeping order in corridors and dormitories, and the like*; 11) *an action, a payment due to a feudal superior or lord of a manor*; 12) *act of reverence or respect*; 13) *the application of something for a purpose; use*. Кожен із компонентів, у свою чергу, репрезентується мережею сем.

На другому етапі дослідження визначаються квантитативні характеристики компонентів значення лексеми *duty*, а, відповідно, серед них виокремлюються ядерні та периферійні елементи, на основі чого реконструюється польова модель концепту DUTY. До ядра ми відносимо ті компоненти, які зустрічались у 100-75% опрацьованих лексикографічних джерел (19-16 словників), до ближньої периферії – компоненти, які присутні у 74-25% (15-5 словників), а до дальньої периферії – компоненти, які зустрічались у 24-5% опрацьованої довідкової літератури (3-1 словник).

Словники синонімів доповнюють лексикографічну репрезентацію концепту DUTY, демонструють його неоднозначність та багатовекторність. Найчастіше синоніми вербалізують окремі когнітивні компоненти цього концепту. Застосувавши квантитативний метод, ми з'ясували, що синонімічний ряд слова *duty* (включно з фразеологізмами, що входять до нього) є багатим та налічує 72 одиниці [6; 9–12]. Кількість одиниць, які зустрічаються у кожному з лексикографічних джерел, у яких наведений перелік синонімів становить 27: *tax, duty, customs, tariff, rates, responsibility, job, task, work, calling, business, service, office, charge, role, function, mission, obligation, assignment, pigeon (informal), onus, loyalty, respect, obedience, deference, allegiance, reverence*

На основі здійсненого аналізу лінгвістичних енциклопедій – тезаурусів, словників синонімів та тлумачних словників англійської мови сформовано модель польової структури концепту DUTY, яка охоплює ядерну зону, ближню та дальню периферію. У концепті DUTY виділено 21 дефініційний компонент, з яких 4 (*an action or task required by a person's position or occupation; function; something that is done as part of a job; a task or action that a person is expected or required to do by moral obligation; the respectful and obedient conduct due a parent, superior, elder, etc.*) віднесено до ядерної зони, 9 – до ближньої периферії та 8 до дальньої периферії, проте встановлено, що елементи ближньої та дальньої дистрибуції не мають між собою строгих меж.

Значимість обов'язку в житті англоспільноти підтверджується тим, що концепт DUTY регулярно відтворюється у сучасному англоспільнотному художньому та політичному дискурсі, дослідження яких є перспективою подальшого дослідження.

Література

1. Воркачев С. Г. Сопоставительная этносемантика телеономных концептов «любовь» и «счастье» (русско-английские параллели): монография. Волгоград : Перемена, 2003. 164 с.
2. Маслова В. А. Введение в когнитивную лингвистику: учеб. пособие. 2-е изд., испр. Москва : Флинта: Наука, 2006. 296 с.
3. Cambridge International Dictionary of English. Cambridge : Cambridge University Press, 1995. 1774 p.
4. Collins English Dictionary. Complete and unabridged. 8th ed. N.Y. : HarperCollins, 2006. 1888 p.

5. Longman Dictionary of Contemporary English. New ed. Harlow, Essex : Pearson Education Ltd, 2003. 1950 p.
6. Merriam-Webster's Dictionary of Synonyms: A Dictionary of Discriminated Synonyms with Antonyms and Analogous and Contrasted Words. Springfield : Merriam-Webster, Inc., 1984. 940 p.
7. Merriam-Webster's Online Dictionary, 10th Edition. URL: <http://www.m-w.com>.
8. Oxford Advanced Learner's Dictionary /A.S. Hornby. 6th edition. Oxford : Oxford University Press, 2000. 1426 p.
9. Roget's Thesaurus (1911). The ARTFL Project. URL: <http://machaut.uchicago.edu/rogets>.
10. The Oxford Paperback Thesaurus / compiled by Betty Kirkpatrick. Oxford : Oxford University Press, 1994. 909 p.
11. Visual Thesaurus. URL: <http://www.visualthesaurus.com/>
12. Wordsmyth. The Premier Educational Dictionary-Thesaurus. Advanced Dictionary. Wordsmyth, 2015. URL: <http://www.wordsmyth.net>

ЕЛІПСИ ЯК МАРКЕРИ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Маєвська Л. І.

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри
німецької філології та методики навчання німецької мови
Тернопільський національний педагогічний університет
ім Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Мовна економія – тенденція у мові до заощадження та спрощення, мінімізації мовного використання при одночасному збереженні максимального комунікативного ефекту, тобто, іншими словами – прагнення мовця виразити якомога більше змісту найменшою кількістю мовних засобів.

Прикладом економії мовних засобів можуть бути еліптичні синтаксичні конструкції у німецькій мові. При цьому на характер структури речення впливають лінгвістичний та екстралінгвістичний контексти, що створюють *грунт* для мовної економії.

Термін «еліпс» походить з грецької мови і означає у перекладі «пропуск, упускання». Уміле й обдумане використання еліпсів у мовленні дозволяє обмежувати висловлювання вираженням семантично найнеобхіднішого і в той же час підкреслити їх точність і виразність. Еліптичне речення виникає унаслідок будь-якого скорочення повної моделі, його можна зрозуміти лише у